

DEMOGRAFSKI PROBLEMI REGIONALNOG RAZVOJA PIROTSKE I JABLANIČKE OBLASTI

Marko Sedlak¹, Nemanja Josifov¹

Apstrakt: Demografski faktori imaju ključnu ulogu u celokupnom razvoju određenog regiona. Teritorija istraživanja ovog rada obuhvata Pirotsku i Jablaničku oblast, a vremenski okvir dvodecenijski period (od popisa stanovništva 2002. do popisa stanovništva 2022. godine). Cilj rada je identifikovanje demografskih problema i izdvajanje područja, u okviru proučavanog prostora, gde je depopulacija najizraženija. Na osnovu indeksa demografske depresije, izvršen je regionalni raspored najugroženijih delova Pirotske i Jablaničke oblasti. Primenom istog pokazatelja urađena je komparativna analiza sličnosti i razlika u demografskim osobenostima ove dve oblasti. Pored navedenog, zadatak rada je razmatranje mogućnosti povezivanja lokalnih samouprava, održivo korišćenje prirodnih i kulturnih vrednosti u funkciji najpre lokalnog, a zatim i regionalnog razvoja pomenutog dela Srbije, kao i sveobuhvatna ekonomska obnova. Poseban akcenat je na izdvajanju i predlaganju rešenja kako bi se trenutno nepovoljni demografski trendovi najpre ublažili, a zatim merama populacione politike i putem saradnje različitih sektora i nivoa vlasti izvršila njihova revitalizacija.

Ključne reči: indeks demografske depresije, depopulacija, održivi razvoj, lokalni razvoj, senilizacija, stanovništvo

DEMOGRAPHIC PROBLEMS OF THE REGIONAL DEVELOPMENT OF THE PIROT AND JABLANICA REGIONS

Abstract: Demographic factors play a key role in the overall development of a particular region. The research territory of this work includes the Pirot and Jablanica regions, and the time frame is a two-decade period (from 2002 to 2022 population census). This work aims to identify demographic problems and to single out the territory, within the studied area, where depopulation is most pronounced. Based on the demographic depression index, a regional distribution of the most vulnerable parts of the Pirot and Jablanica regions was made. Using the same indicator, a comparative analysis of similarities and differences in the demographic characteristics of these two areas was done. In addition to the above, the task of the work is to consider the possibility of connecting local self-governments, sustainable use of natural and cultural values in the function of primarily local and then regional development of the mentioned part of Serbia, and comprehensive economic renewal. There is a special emphasis on identifying and proposing solutions to alleviate the currently unfavourable demographic trends and revitalize them through population policy measures and the cooperation of different sectors and levels of government.

Keywords: demographic depression index, depopulation, sustainable development, local development, senilization, population

¹ Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Studentski trg 3/3, Beograd,
markosedlak008@gmail.com, ORCID: 0009-0007-1400-4749;
nemanja.josifov@gef.bg.ac.rs, ORCID: 0009-0007-9148-2664

UVOD

Demografski procesi su od ključnog značaja za identifikovanje problema i kreiranje strategija regionalnog razvoja. Promene kvantitativnih i kvalitativnih odlika stanovništva su istovremeno i pokazatelj dostignutog nivoa razvoja. U fokusu istraživanja pojedinih naučnika su demografski procesi u pograničnim oblastima (Avdić, Avdić & Županc, 2022), demografska marginalizacija (Marić & Avdić, 2023), demografski resursi i njihov uticaj na ruralni razvoj (Beuk, 2016), uticaj depopulacije na način korišćenja zemljišta (Gataric et al., 2022). Demografski problemi su aktuelna tema i u Srbiji obzirom na sve nepovoljnije trendove. Identifikovani su homogeni napušteni planinski predeli Pirotske (Visok, Vidlič, Svrlijske planine) i Jablaničke oblasti (Živanović et al., 2022).

Cilj ovog rada je predočavanje demografskih resursa Pirotske i Jablaničke oblasti i njihova komparativna analiza radi identifikovanja regionalnih razlika. Zadatak rada je izračunavanje indeksa demografske depresije (I_{dd}), kao jednog od pokazatelja trenutnog demografskog stanja. U fokusu ovog istraživanja biće upoređivanje mogućnosti održivog korišćenja prirodnih i kulturnih vrednosti, kao i povezivanje jedinica lokalnih samouprava u cilju najpre lokalnog, a zatim i regionalnog razvoja ovog dela Srbije. Dobijeni rezultati će imati praktični značaj za izdvajanje demografski najugroženijih oblasti, analizu trenutnog stanja Pirotske i Jablaničke oblasti u odnosu na republički prosek, ključnih demografskih problema koji predstavljaju polaznu osnovu za kreiranje populacione politike i predviđanje budućeg demografskog razvoja ove oblasti. Na osnovu definisanih ciljeva i zadataka istraživanja, koncipirane su polazne hipoteze istraživanja:

- Pirotska i Jablanička oblast su demografski manje vitalne u odnosu na republički prosek
- Pirotska oblast je demografski ugroženija u odnosu na Jablaničku oblast
- Istočni pogranični deo proučavane teritorije je demografski najmanje vitalan

METODOLOGIJA I TERITORIJA ISTRAŽIVANJA

U radu su korišćeni podaci Republičkog zavoda za statistiku za popise stanovništva iz 2002, 2011. i 2022. godine. Teritorija istraživanja obuhvata Pirotsku i Jablaničku oblast čija ukupna površina iznosi 4.531 km². Ukupan broja naselja u obe oblasti iznosi 550, od čega 214 u Pirotskoj oblasti i 336 u Jablaničkoj oblasti. Pirotskoj oblasti pripadaju Grad Pirot i opštine Dimitrovgrad, Babušnica i Bela Palanka. Jablaničkoj oblasti pripadaju Grad Leskovac i opštine Lebane, Bojnik, Medveđa, Vlasotince i Crna Trava. Osnovni demografski problemi Pirotske i Jablaničke oblasti su pad broja i senilizacija stanovništva. Na nivou ove teritorije broj stanovnika je u periodu između 2002. i 2022. godine smanjen za približno 1/4 (346.577 u 2002. godini, 308.783 u 2011. godini, 261.202 u 2022. godini). Pad broja stanovnika je sličan i na nivoima pojedinačnih oblasti, za Pirotsku oblast za 27,41%, a za Jablaničku oblast za 24,42%. Prosečna starost stanovništva Pirotske i Jablaničke oblasti se povećala za 4 godine (u 2002. godini 41,2 godine, u 2011. godini 43,3 godine, u 2022. godini 45,2 godine). Veća prosečna starost je u Pirotskoj oblasti (u 2002. godini 43,5 godina, u 2011. godini 45,4 godine i u 2022. godini 47,2 godine) u odnosu na Jablaničku oblast (u 2002. godini 40,2 godine, u 2011. godini 42,4 godine i u 2022. godini 44,4 godine). Najveću prosečnu starost ima Crna Trava sa preko 50 godina, a najmanju Leskovac u 2002. godini (39,8 godina) i 2011. godini (42,1 godinu) i Bojnik u 2022. godini (43,4 godine).

Na osnovu demografskih pokazatelja izračunat je indeks demografske depresije za svako pojedinačno naselje Pirotske i Jablaničke oblasti. Vrednosti indeksa demografske depresije se kreću u rasponu od 0 do 1. Vrednosti bliže 0 ukazuju da su naselja demografski depresivnija, dok bliže 1 na demografski vitalnija naselja (Mrđen & Marić, 2018). Klasifikacija dobijenih vrednosti indeksa demografske depresije pojedinačnih naselja izvršena je na pet kategorija (Marić, Mrđen & Šiljeg, 2020):

- A – izrazito depresivan prostor (0-0,16)
- B – slabije depresivan prostor (0,17-0,31)
- C – prostor na rubu demografske depresije (0,32-0,47)
- D – vitalan prostor (0,48-0,66)
- E – izrazito vitalan prostor (0,67-1)

Indeks demografske depresije je izračunat na osnovu 8 pojedinačnih pokazatelja, uz pomoć sledeće formule (Marić, Mrđen & Šiljeg, 2020):

$$I_{dd} = 0,25 * \frac{(P_{0-14} + P_{65+} + P_{80+} + P_{75+/65+} + S + I_s + K_{ez} + P)}{8} - 0,25$$

U kojima su:

- P_{0-14} – udeo stanovništva do 14 godina starosti;
- P_{65+} – udeo stanovništva starijeg od 65 godina u ukupnom broju stanovnika pojedinačnog naselja;
- P_{80+} – udeo stanovništva starijeg od 80 godina u ukupnom broju stanovnika pojedinačnog naselja;
- $P_{75+/65+}$ – udeo stanovništva starog 75 i više godina u ukupnom broju stanovnika starog 65 i više godina pojedinačnog naselja;
- S – prosečna starost;
- I_s – indeks starenja, tj. odnos između stanovništva starog 65 i više godina u odnosu na stanovništvo starosti do 14 godina;
- K_{ez} – koeficijent ekonomske zavisnosti, koji predstavlja odnos između stanovništva starog 65 i više godina u odnosu na stanovništvo staro od 15 do 64 godine (radni kontingent);
- P – ukupan broj stanovnika pojedinačnih naselja Pirotske i Jablaničke oblasti.

Za svaki od navedenih 8 pokazatelja izvršena je tipologija na 5 kategorija. Ovi parametri su povezani, tako da su populaciono najmanja naselja pretežno ona sa najvećom prosečnom starošću, najvećim udelom starijih od 65 i 80 godina u ukupnoj populaciji i najmanjim udelom stanovništva do 14 godina. Što je povoljniji broj, to se dodeljuje veća vrednost pojedinačnom pokazatelju. Kategorije su izdvojene na osnovu prosečnih vrednosti u odnosu na nivo Republike Srbije i teritoriju istraživanja (sumarne vrednosti za Pirotsku i Jablaničku oblast). Naselja u kategoriji C se nalaze u prosečnoj vrednosti u odnosu na Republiku Srbiju i teritoriju Pirotske i Jablaničke oblasti. Naselja u kategorijama D (vitalan prostor) i E (izrazito vitalan prostor), nisu nužno pokazatelj povoljne demografske situacije, već nešto boljeg nivoa u odnosu na prosek za Srbiju i teritoriju ovog istraživanja.

DEMOGRAFSKI PROBLEMI PIROTSKE I JABLANIČKE OBLASTI

Između 2002. i 2011. godine, broj stanovnika je povećan u 16 naselja, a u periodu od 2011. do 2022. u 15 naselja. Ova povećanja nemaju značaj za populacionu dinamiku, jer su to pretežno naselja sa malim brojem stanovnika. Pad broja stanovnika je identifikovan čak i u najvećim gradskim centrima ove oblasti. U 2002. godini, udeo stanovništva starosti do 14 godina u ukupnom stanovništvu i udeo stanovništva starosti 75 i više godina u stanovništvu starom 65 i više godina su na nivou ove teritorije bili gotovo identični sa republičkim prosekom. Veće vrednosti u odnosu na državni nivo su imali pokazatelji za udeo starih 65 i više godina u ukupnoj populaciji, udeo starih 80 i više godina u ukupnoj populaciji, prosečna starost stanovništva (za 1 godinu više), indeks starenja i koeficijent

Demografski problemi regionalnog razvoja Pirotske i Jablaničke oblasti

ekonomske zavisnosti stanovništva. U 2011. i 2022. godini sličan je bio srazmer u odnosu na republički prosek, sa izuzetkom primetne razlike u udelu stanovništva do 14 godina (veće na državnom nivou) i udelu stanovništva 75 i više godina u stanovništvu starosti 65 i više godina (manje na državnom nivou). Pokazatelj nepovoljnije demografske situacije u odnosu na republički prosek je ne samo povećanje prosečne starosti nego i tendencija povećavanja razlike u odnosu na državni nivo.

Tabela 1. Demografski pokazatelji u Pirotskoj i Jablaničkoj oblasti

Oblast	Pirotska oblast			Jablanička oblast			Ukupno		
	2002	2011	2022	2002	2011	2022	2002	2011	2022
P ₀₋₁₄	13,67%	12%	11,84%	16,57%	14,61%	13,4%	15,69%	13,83%	12,94%
P ₆₅₊	21,81%	22,45%	26,81%	17,31%	18,49%	22,48%	18,69%	19,68%	23,75%
P ₈₀₊	3,11%	5,10%	6,01%	1,72%	3,37%	4,55%	2,14%	3,89%	4,98%
P _{75+/65+}	35,5%	48,1%	39,44%	28,6%	43,49%	36,61%	31,07%	45,08%	37,55%
S	43,5	45,4	47,2	40,2	42,4	44,4	41,2	43,3	45,2
I _s	1,59	1,87	2,26	1,04	1,27	1,68	1,19	1,42	1,84
K _{ez}	0,34	0,34	0,44	0,26	0,28	0,35	0,29	0,29	0,38
P	105.654	92.479	76.700	240.923	216.304	184.502	346.577	308.783	261.202

Izvor: Prerađeno na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku

A kategorija predstavlja izrazito depresivan prostor. U 2002. godini je približno 1/5 naselja ove teritorije pripadalo A kategoriji, dok je u 2011. i 2022. godini udeo tih naselja povećan na približno 1/4 (23,64% odnosno 130 naselja). Najveći broj ovih naselja se nalazio u Pirotskoj oblasti, pretežno u Dimitrovgradu i Babušnici, gde je najizraženija depopulacija i starenje stanovništva. U Dimitrovgradu je u 2002. godini bilo 30 naselja od ukupno 43 naselja u ovoj kategoriji (približno 70%), u 2011. godini 29 naselja, a u 2022. godini 24 naselja. U Babušnici je u 2002. godini bilo 11 naselja u ovoj kategoriji, u 2011. godini 18 naselja, a u 2022. godini 17 naselja. U Jablaničkoj oblasti ima znatno manje naselja u ovoj kategoriji. Iako u njoj ima više naselja u odnosu na Pirotsku oblast, ne samo procentualni udeo, već i broj naselja je znatno manji. Pokazatelj negativnih demografskih tendencija na nivou Jablaničke oblasti je činjenica da se povećava kako brojčani, tako i procentualni udeo naselja u A kategoriji: 22 naselja (6,55%) u 2002. godini, 25 naselja (7,44%) u 2011. godini i 37 naselja (11,01%) u 2022. godini. Crna Trava je depopulaciono najugroženija od svih naselja Jablaničke oblasti u kojoj je u 2002. godini bilo 10 naselja u ovoj kategoriji, u 2011. godini 8 naselja, a u 2022. godini 12 naselja, od ukupno 25 naselja.

B kategoriji pripadaju naselja u kategoriji slabije depresivnog prostora. Na nivou obe oblasti najveći brojčani i procentualni udeo naselja u ovoj kategoriji je u 2022. godini, kada je bilo ukupno 114 naselja (20,74%). U 2011. godini broj naselja u B kategoriji u Jablaničkoj i Pirotskoj oblasti je bio izjednačen (48 naselja u Jablaničkoj oblasti i 47 naselja u Pirotskoj oblasti). Pirotska oblast je imala veći broj naselja u ovoj kategoriji u odnosu na Jablaničku oblast u 2002. godini (61 naselje u Pirotskoj oblasti i 36 naselja u Jablaničkoj oblasti) i 2022. godini (60 naselja u Pirotskoj oblasti i 54 naselja u Jablaničkoj oblasti). Iako je Jablanička oblast demografski vitalniji prostor, ono što je karakteristično za nju je porast broja naselja u B kategoriji, sa 36 u 2002. godini, 48 u 2011. godini na 54 u 2022. godini.

C kategoriji pripadaju naselja na rubu demografske depresije. Ova kategorija je izdvojena na osnovu republičkog proseka i u odnosu na vrednosti Pirotske i Jablaničke oblasti. Broj naselja u ovoj kategoriji je u 2011. godini povećan u odnosu na 2002. godinu (na 145 naselja u odnosu na 131), da bi u 2022. godini usledio pad na 123 naselja. Identične tendencije su uočene na osnovu kretanja broja naselja u ovoj kategoriji i po pojedinačnim oblastima. Znatno veći broj naselja je u Jablaničkoj u odnosu na Pirotsku oblast. U 2002. godini njihov broj je iznosio 90 u Jablaničkoj oblasti i 41 u Pirotskoj oblasti. U 2011. godini

Lokalna samouprava u planiranju i uređenju prostora i naselja

bilo ih je 102 u Jablaničkoj oblasti i 43 u Pirotskoj oblasti, a u 2022. godini 83 u Jablaničkoj oblasti u odnosu na 40 u Pirotskoj oblasti.

U D kategoriji nalaze se naselja koja se smatraju vitalnim u odnosu na nivo Srbije. Na nivou ove oblasti, njihov broj je iznosio 151 u 2002. godini (27,45%), 135 u 2011. godini (24,55%) i 145 u 2022. godini (26,36%). Jablanička oblast ima desetostruko više naselja u ovoj kategoriji u odnosu na Pirotsku oblast. U Jablaničkoj oblasti je bilo 138 takvih naselja u 2002. godini (41,07%), 122 u 2011. godini (36,31%) i 125 u 2022. godini (37,2%). U Pirotskoj oblasti je u 2002. i 2011. godini bilo ukupno 13 naselja u toj kategoriji (6,07%) i 20 naselja u 2022. godini (9,35%). Porast broja naselja u D kategoriji je rezultat prelaska naselja iz E i C kategorije u ovu kategoriju, jer su uprkos negativnim demografskim trendovima, u pojedinim naseljima oni blaži u odnosu na nivo Srbije.

E kategoriji pripadaju izrazito vitalni prostori. Na nivou cele Pirotske i Jablaničke oblasti broj naselja u ovoj kategoriji je u padu. U 2002. godini u Jablaničkoj oblasti bilo ih je ukupno 50 (14,88%), u 2011. godini 39 (11,61%), a u 2022. godini 37 (11,01%). U sve tri popisne godine, približno polovina naselja u toj kategoriji u Jablaničkoj oblasti se nalazila u Leskovcu. U Pirotskoj oblasti je broj naselja u toj kategoriji iznosio 8 u 2002. godini. U 2011. godini bilo je 6 naselja: Novi Zavoj $I_{dd}=0,69$, Berilovac $I_{dd}=0,94$, Gnjanilac $I_{dd}=0,84$ i grad Pirot $I_{dd}=0,78$, Babušnica grad $I_{dd}=0,84$ i Bela Palanka $I_{dd}=0,75$, dok je u 2022. godini samo jedno naselje bilo u toj kategoriji (Berilovac na teritoriji Pirota, $I_{dd}=0,75$). To su naselja u kojima je izražen pad broja stanovnika, ali obzirom na veći udeo mlađeg stanovništva u ukupnoj populaciji i manji udeo starijeg stanovništva, postoje uslovi da se određenim merama populacione politike izvrši njihova demografska revitalizacija.

Tabela 2. Prostorno-vremenska varijacija broja naselja Pirotske i Jablaničke oblasti prema kategorijama

Oblast	God.	A kategorija		B kategorija		C kategorija		D kategorija		E kategorija	
		Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Pirotska oblast	2002	91	42,52	61	28,5	41	19,16	13	6,07	8	3,74
	2011	105	49,07	47	21,96	43	20,09	13	6,07	6	2,8
	2022	93	43,46	60	28,04	40	18,69	20	9,35	1	0,47
Jablanička oblast	2002	22	6,55	36	10,71	90	26,79	138	41,07	50	14,88
	2011	25	7,44	48	14,29	102	30,36	122	36,31	39	11,61
	2022	37	11,01	54	16,07	83	24,7	125	37,2	37	11,01
Ukupno	2002	113	20,55	97	17,64	131	23,82	151	27,45	58	10,55
	2011	130	23,64	95	17,27	145	26,36	135	24,55	45	8,18
	2022	130	23,64	114	20,73	123	22,36	145	26,36	38	6,91

Izvor: Prerađeno na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku

Na osnovu podataka na nivou obe oblasti, u 2002. i 2022. godini najveći broj naselja je pripadao D kategoriji, dok je u 2011. godini najveći broj naselja pripadao C kategoriji. U sve tri popisne godine ovog perioda, najmanji broj naselja je bio u E kategoriji i primetna je tendencija pada broja takvih naselja sa 58 (10,55%) u 2002. godini, na 45 (8,18%) u 2011. godini, da bi u 2022. godini bilo samo 38 takvih naselja (6,91%). U toku čitavog perioda istraživanja, u Pirotskoj oblasti najveći broj naselja je bio u A kategoriji, a zatim u B, C, D i na kraju u E kategoriji. Navedeni podatak ukazuje na izrazito negativnu demografsku situaciju u ovoj oblasti. U toj oblasti manje od 10% naselja pripada vitalnim prostorima (D kategorija) i izrazito vitalnim prostorima (E kategorija). U Jablaničkoj oblasti je najveći broj naselja u D kategoriji, a zatim u C kategoriji u toku čitavog perioda istraživanja. U 2002. godini u Jablaničkoj oblasti je na trećem mestu bila E kategorija, dok je u 2011. i 2022. godini to mesto preuzela B kategorija (slabije depresivni prostori). U 2002. i 2011. godini najmanje naselja Jablaničke oblasti je bilo u A kategoriji, dok je u 2022. godini broj naselja u A i E kategoriji izjednačen na po 37 naselja (po 11,01% od ukupnog broja naselja te oblasti).

NA KOJE NAČINE PODSTAKNUTI REGIONALNI RAZVOJ?

Geografi su identifikovali nekoliko glavnih faktora koji utiču na koncentraciju ili disperziju stanovništva: demografski, ekonomski, socio-psihološki i politički (Joksimović & Golić, 2017). U cilju demografske revitalizacije ove oblasti neophodno je osvrnuti se na mere populacione politike. Ona je temelj za sprovođenje privredne obnove. Evidentan je porast broja naselja u kategorijama do 10 stanovnika sa 14 u 2002. godini, na 42 u 2011. godini, do 76 u 2022. godini. Naselja sa 20 i manje stanovnika je bilo 38 u 2002. godini, 66 u 2011. godini i 131 u 2022. godini. To su pretežno naselja koja se nalaze pred biološkim gašenjem. Jena od predloženih mera je podsticaj doseljavanja stanovništva srednje starosti, jer je mala verovatnoća da bi mlado stanovništvo želelo da se tamo naseli. U populaciono brojnijim naseljima, neophodno je sprečiti emigraciju stanovništva poboljšanjem uslova za život, otvaranjem radnih mesta, omogućavanjem dostupnosti najznačajnijih ustanova neophodnih za život (obrazovne, zdravstvene, administrativne) i prilagođavanjem savremenim potrebama stanovništva (pristup internetu). Obzirom da u njima ima mladog stanovništva, tamo bi bilo moguće implementirati mere pronatalitetne politike. Takvih naselja je sve manje. U 2002. godini, ukupno je bilo 129 naselja sa preko 500 stanovnika, a 49 naselja sa preko 1.000 stanovnika. U 2011. godini broj naselja sa preko 500 stanovnika je pao na 109, a sa preko 1.000 na 46. Smanjenje je nastavljeno i u 2022. godini, tako da je u njoj bilo 88 naselja sa preko 500 stanovnika, a 38 naselja sa preko 1.000 stanovnika. Negativan demografski pokazatelj je porast broja naselja bez stanovništva mlađeg od 14 godina: 84 u 2002. godini, 121 u 2011. godini i 162 u 2022. godini.

U cilju revitalizacije i sprečavanja recesije ovog dela Srbije, potrebno bi bilo sprovesti mere razvoja privrede u skladu sa principima održivog razvoja. Neophodno bi bilo identifikovati kojim prirodnim resursima, prirodnim i kulturnim nasleđem pojedinačne jedinice lokalne samouprave raspolažu, kako bi mogli da se kreiraju pravci njihovog adekvatnog iskorišćavanja u svrhu lokalnog i regionalnog razvoja. Plodno zemljište bi moglo da se iskoristi u funkciji razvoja organske poljoprivrede, koja je u današnje vreme sve popularnija. Postojanje prirodnih i antropogenih turističkih vrednosti mogli bi da se iskoriste za razvoj različitih vidova turizma. To bi zahtevalo razvoj promotivnih aktivnosti tih krajeva i mogućnost razvoja specifičnih oblika turizma. U Jablaničkoj oblasti je banjski turizam delimično razvijen. Preduslov bi bio da se razvoj turizma odvija u skladu sa principima održivog razvoja, kako bi se sa jedne strane ostvario profit i razvoj, a sa druge strane očuvala priroda. To bi bio podsticaj razvoja i drugih pratećih delatnosti: saobraćajne infrastrukture, administrativnih i uslužnih funkcija, smeštajnih kapaciteta, čime bi se ovi krajevi barem delimično aktivirali. Pored razvoja turizma, promocija naučne aktivnosti u obe oblasti doprinela bi razvoju. To bi moglo da se realizuje kroz organizovanje izleta, višednevnih boravaka učenika / studenata, naučnih istraživanja ovih krajeva iz različitih naučnih disciplina i naučnih događaja (skupovi, konferencije). Obzirom na postojanje sličnih demografskih problema, a istovremeno i potencijala za razvoj, od koristi bi bilo udruživanje jedinica lokalne samouprave kako bi se sprečili nepovoljni demografski trendovi, adekvatno iskoristilo postojeće prirodno i kulturno nasleđe i planski usmeravao razvoj. Saradnjom između lokalnih samouprava i usklađivanjem razvojnih strategija smanjile bi se ekonomske i socijalne razlike koje generiše neujednačen lokalni razvoj (Vujadinović et al., 2023). Podsticanje razvoja preduzetništva i malih preduzeća bi mogli da predstavljaju osnovu za lokalni razvoj i generator kasnijeg razvoja pojedinačnih opština i cele oblasti. Sve te aktivnosti bi bile organizovane kroz zajedničku saradnju opština koje pripadaju ovim oblastima.

ZAKLJUČAK

Pirotsku i Jablaničku oblast karakterišu slični nepovoljni demografski trendovi u pogledu pada broja stanovnika, povećanja stanovništva starijeg od 65 godina. Oni su izraženiji u Pirotskoj nego u Jablaničkoj oblasti. To za sobom povlači veće vrednosti indeksa ekonomske zavisnosti stanovništva. U odnosu na Pirotsku oblast u kojoj su ovi pokazatelji ispod republičkog nivoa, u Jablaničkoj oblasti su ti pokazatelji bliži republičkom

nivou. Posebno su ugroženi pogranični delovi sa Bugarskom, kojima pored Dimitrovgrada, Babušnice i Pirota, pripada i Crna Trava u sklopu Jablaničke oblasti, sa najnepovoljnijim demografskim odlikama.

U budućim istraživanjima izvršiće se nadogradnja odabranog modela u ovoj studiji kroz introdukciju novih demografskih pokazatelja (udeo samačkih domaćinstava u naseljima, fertilni kontingent stanovništva, indeks promene broja stanovnika) u cilju preciznije identifikacije demografskog stanja i predviđanja budućeg razvoja. Obzirom na posedovanje prirodnih i kulturnih vrednosti, u fokusu budućih istraživanja mogu da se uvrste i mogućnosti za saradnju na polju pojedinačnih delatnosti u cilju privredne obnove ovog dela Srbije.

ZAHVALNICA

Istraživanje je podržano od strane Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije (Broj ugovora 451/03/65/2024-03/200091).

LITERATURA

- Avdić, A., Avdić, B. & Zupanc, I. (2022). Socio-demographic analysis of border regions of Bosnia and Herzegovina. *Acta Geographica Slovenica*, 62(3), 7-19. <https://doi.org/10.3986/AGS.10859>
- Beuk, N. (2016). Strategija ruralnog razvoja Baranje. *Geografski horizont*, 62(1), 9-21.
- Gatarić, D., Đerčan, B., Živković, M.B., Ostojić, M., Manojlović, S., Sibinović, M., ... & Lutovac, M. (2022). Can depopulation stop deforestation? The impact of demographic movement on forest cover changes in the settlements of the South Banat District (Serbia). *Frontiers in Environmental Science*, 10, 897201. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2022.897201>
- Joksimović, M. & Golić, R. (2017). Indicators of regional inequality in Serbia. *Collection of papers - Faculty of Geography of University of Belgrade*, 65(1a), 227-249. doi: 10.5937/zrgfub1765227J
- Marić, I. & Avdić, A. (2023). Derivation of geographical marginalization index of Bosnia and Herzegovina using GIS multicriteria decision analysis. *Geographica Pannonica*, 27(4). doi: 10.5937/gp27-46223
- Marić, I., Mrđen, S. & Šiljeg, S. (2020). Izvođenje indeksa demografske depresije primjenom GIS analize – primjer Međimurske županije. *Stanovništvo*, 58(1), 63-87. <https://doi.org/10.2298/STNV191225001M>
- Mrđen, S. & Marić, I. (2018). Demografski depresivna područja u Hrvatskoj: kakva treba biti populacijska politika? *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 167, 687-699.
- Republički zavod za statistiku (2003–2023). Popisi stanovništva, domaćinstva i stanova u Republici Srbiji – pol i starost 2002, 2011, 2022 – podaci po naseljima. Beograd: Republički zavod za statistiku.
- Vujadinović, S., Šabić, D., Gajić, M. & Sedlak, M. (2023). Osvrt na strateško planiranje održivog razvoja nedovoljno razvijenih opština u Srbiji do 2020. godine. U: Filipović, D., Šećerov, V. & Đorđević, D.S. (ured.). *Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine*. Asocijacija prostornih planera Srbije, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet. 105-111. Novi Pazar.
- Živanović, V., Joksimović, M., Golić, R., Malinić, V., Krstić, F., Sedlak, M. & Kovjanić, A. (2022). Depopulated and Abandoned Areas in Serbia in the 21st Century—From a Local to a National Problem. *Sustainability*, 14(17), 10765. <https://doi.org/10.3390/su141710765>